

СПОМЕНИ НА ИВАН СТОЯНОВ РАЧЕВ - записани на 01. 03. 2013 г.

Началото - трудът - 1939 г

Негово величество трудът ражда всички блага на човечеството и не само тях. Как се срещнах, запознах, и как си общувахме с него.

Първата среща, която си спомням с него се случи твърде рано и доста рисково и комично. Това се случи през пролетта на 1939 година. Чичо ми Иван, най-малкия от четирите братя на татко, на който съм кръстен (той имаше и сестра Иванка – негова близначка) ме изпрати до селската чешма на около 30 метра от бащиния двор, да наля манерката му с вода, че ще отива да оре нивата с биволите. Аз с голяма радост тичешком се озовах при чешмата с бялата алуминиева манерка. Чешмата обаче е строена с размери ергономични да е удобна за възрастни хора и животни. Водата струеше от метална тръба на височина около метър и падаше в дълго двуметрово корито, от което пиеха вода и животните. Аз бях твърде нисък, нямах навършени четири години и мисията се оказа почти невъзможна – да наля и занеса на чичо вода. Това ме натъжи много. Почнах да мисля как да изпълня задачата и макар да ми се плачеше, разбирах, че с плач, който често ми е помагал да постигам желанията си, няма да стане. Открих, че дъската, която стоеше върху коритото, за да се поставят върху нея менците докато се пълнят с вода, може да ми помогне. Даваше ми се възможност да направя първата си рационализация – да се покача на дъската и от там вече можеше да се налее вода в манерката. Макар и трудно се покачих на дъската, която се оказа доста хлъзгава. Докато наливах вода със самочувствието на победител, стъпил върху дъската, на комшиятския пуяк не му се харесала победната ми поза. След миг последва и неговата атака. В резултат на неравната битка, аз се озовах до шия в коритото със студена вода и върху ми 10 – 15 килограмов огромен и агресивен звяр – пуякът. В съседство на епичната битка се е намирала съседката Райна – пуякът беше техен, която се притече на помощ и ме спаси, като ме извади от водата. Сега се смея на случилото се, но тогава най-вероятно съм си поплакал.

Изводите от случката

1. Освен полезните или не толкова полезни резултати от труда има и поуки.
2. Да вършим това, което ни е по възможностите.
3. Да сме подготвени за конкретната работа.
4. Трудът може да е и опасен и дори смъртоносен.

Изводите станаха възможни след много, много години разнообразен труд, професионални познания и опит.

Така си спомням за началото и не се досещах колко много труд и приключения ми предстояха.

ЗАЩО НЕ СТАНАХ ЧЛЕН НА БКП, КОГАТО МНОГО ЖЕЛАЕХА ДА СТАНАТ

Няколко събития, които се случиха на Държавата и народа ни ме спираха. Ще спомена за тях, понеже те се оказаха съдбоносни за България, за всички българи и не само. Така наречената “Народна власт” – БКП и ОФ, се оказа впоследствие, че е една тотална комунистическа диктатура на неграмотни, непросветени в държавните работи, негодници.

Първото злодеяние

Започна един всеобхватен терор. Като начало започна жестока разправа с Религията като институция и представителите и. Духовните служители бяха подложени на унижение, тормоз и физическо унищожение. Вярващия обикновен гражданин без разлика на вероизповедание и възраст беше много сериозно наранен и объркан морално, психически, културно, интелектуално и битово. Имаше много хора, които не успяха да го преживеят и скоропостижно починаха. Моето семейство, в това число и аз, много трудно го изживяхме. Дядо Алекса, бащата на майка почина. Той беше много силно реглигиозен. Цял живот се молеше, никога не е блажил в сряда и петък. Всичките дълги пости ги е спазвал. Спазваше безприкословно 10-те Божии заповеди. Мобилизиран с коня си по време на турската война - 1912 г. отказва да получи пушка, понеже неговият Бог не му позволява да убива. Зачисляват му каруца да вози снаряди, продоволствие и трупове на убитите.

Второто злодеяние

Всички по-заможни и богати хора бяха обявени за “народни врагове” и започна разправа с тях – концлагери, избити без съд и присъда... Вземаше им се цялото имущество и бизнеса. Бяха “национализирани” заводи, фабрики, работилници, магазини, кръчми, занаяти и пр. Голяма част от взетото бе фактически унищожено.

Нашето семейство бе много тежко засегнато. Кръчмата на баща ми бе взета заедно със стоката и инвентара. Татко бе договорил покупката на местна дърводелска работилница за производство на амбалаж – щайги и бурета за един милион тогавашни лева. Сделката обаче не бе изповядана. През 1947 г. стана така наречената “национализация”. Банката не позволи на татко да изтегли парите, за да се осъществи покупката. На следващия ден бе обявена “национализацията”. Този огромен грабеж иззе всички пари в банките и в оборота, като ги “обмени” 1%, 0.5% и 0% в зависимост от обмяната на авоарите. Многогодишния труд на баща ми в пари и имущество бе ограбен. Той практикуваше и занаят бръснарство. И него нямаше право да практикува.

Третото злодеяние

През 1958 година дойде ред и на планинските и полупланински селища да се кооперират. Този процес на така наречената “коллективизация” – образуването на ТКЗС-тата и фермите в полските райони вече бе приключил след национализацията.

Село Борущица и съседните селища - с. Бънзарето, с. Чифлика и с. Череша трябваше да образуват през пролетта на 1958 г. ТКЗС. Насилствено по принуда беше взета от хората около 7000 декара земи, които се работеха от населението с работен добитък – волове, биволи, коне, крави и със съответния инвентар. Земята беше взета изорана, засята и подготвена за реколта. Роди се богата реколта от зърно и плодове, които хората прибраха в складовете. Същата бе почти изцяло похабена и изядена от гризачите впоследствие. Работният добитък бе разпродаден или злоупотребен от известни местни “управляващи” хайдуци.

Нашето семейство както всички съселяни понесе голям удар. Двата чифта млади волове бяха взети заедно с каруцата и инвентара. Кравите също изчезнаха – 3 броя, останаха 5-6 овце и 2 кози. За да бъде принуден баща ми да се “запише” пръв в ТКЗС и да стане заместник председател, партийното ръководство се беше погрижило добре. Аз бях вече студент в Лесотехническият институт. Бях извикан от “партийните другари” да убедя баща си да влезе в ТКЗС, като ми бе казано, че ако не успея да го сторя, да се простя с университета. Явно въпросът беше предрешен.

Баща ми положи много усилия в новообразуваното ТКЗС по прибирането на реколтата и подготовката за следващата година. В края на отчетния период бе отчетено 0,50 лв. за светъл ден работа, като голяма част от работените дни не се зачетоха. При това положение баща ми бе принуден да напусне ТКЗС, за да може да ми осигури обещаната издръжка за следването в София. Това стана много трудно с някои действия, които не са интересни в случая, но последствията бяха много коварни и жестоки.

Баща ми бе обявен за “народен враг”, саботьор на ТКЗС и бе използван случаят по “унгарските студентски събития” да се прочистят университетите от “неблагонадеждни” студенти – такива като мене – синове на “народни врагове” и бе изпратено от Партията писмо до университета да бъде отстранен. Добре, че след разговор с ректора на Лесотехническият институт, професор Асен Биолчев, той излезе разумен и разбра за какъв враг на народа става дума и не им изпълни препоръката.

Резултата от така наречената “колективизация” към днешно време е катастрофа – тотална. Земята запустя и подивя. За да я спася от опорояване и трънясване, аз залесих около 2000 декара от 7000-те декара на с. Борущица. В момента освен в дворовете, не се обработва нито един декар друга земя.

Скотовъдството бе ликвидирано. В Борущица имаше преди случилото се 6-7000 броя овце, 2000 броя кози, 150 чифта впрегатни животни от волове, биволи, коне и хиляди различни домашни животни. След 50 години, към момента в селото няма никакви други животни освен малко кокошки. От местното население останаха само около 60 човека от някогашните 1150 човека (към 2010 година). Няма училище, няма работни места, няма промишленост, няма занаяти, няма ги петте кръчми, сладкарницата, касапницата, бръснарницата, коларо-железарите, бакалницата, фурната, ракиджийниците, шивачите, плетачите, обущарите и пр. От десетилетия не се е раждало дете.

Когато завърших училище в местната прогимназия бяхме 114 деца към 1952 година. Селото опустява и замира. Построиха се около 30 броя вили, затвориха се доста домове. Бънзънчени се изселиха всички до последния човек.

Четвъртото злодеяние

Земите и горите останаха без хората, които ги стопанисваха и се ползваха от богатата им. Разрушена бе семейната и битова структура безвъзвратно и вероятно завинаги. Последното е непростимо! То води до обезлюдяване на много хиляди села и цели региони, особено в планинските и полупланинските отдалечени и трудно достъпни села.

Това е поредното и вероятно не последно злодеяние на управляващите, в това число и постоянното присъствие на 100 годишната партия. Това е партия – убиец на българската държава и на българите. Това, което тя по най-различни поводи и с най-различни средства не успя да стори с репресии, масови убийства без съд и присъда за 100 и повече години е на път да го стори гладът, престъпността, емиграцията, смъртността, крепостничеството и феодализма с концесиите.

Всеки час намаляваме с осем човека!!!

ПРАЗНИЦИТЕ В БОРУЩИЦА

АРАХАНГЕЛОВ ДЕН - 08.11.2013 г. – семеен празник с курбан - Ден на Свети Арахангел Михаил

Православието го е определило и нарекло на него не случайно, и по мое мнение много основателно, и в подходящо време на сезона и дори датата. Няма да излагам тук основанията за това си мнение – те вероятно ще са същите като на моя читател. Това е ден за равностметка на една отминаваща успешна година, или за един период, или даже за един живот. Този празничен ден за мен и семейството ми е сакрален, съдбоносен, определящ край и начало. Празнуваме го вече половин век без прекъсване. Моята майка Цанка (Стефана) ми го определи за късмет и здраве по религиозни и пророчески подбуди. Арахангел Михаил действително вече петдесет години ме пази, помага, дава ми късмет, сили и успехи във всичко с което се заема с изключение само на едно нещо за което сега няма да пиша, не защото е мой личен неуспех, но понеже не му е времето и мястото. А може би ако много помоля моя Ангел хранител за това, Той ще ме чуе и помогне, както безброй пъти го е правил.

По народен обичай от незапомнени времена, този наш изстрадал и гениален български народ знае да се труди умно и всеотдайно, и да празнува богато, ритуално, чисто и съдържателно. Едва ли има в света народ с толкова много празници, кой от кой по-пищни и съдържателни, весели и ритуално осмислени. Трапезата е оформена винаги сезонно, пълноценно, богато и красиво. На този празник тя е подходящо и грижливо подредена, украсена с цветя и присъстват както храни и питиета, така и любимите ми и уважавани хора.

1.Неизменно се прави курбан от жертвено животно – агне, шиле или овца. Състои се от добре сварено месо, нарязано на хапки с кокалите в чиста изворна вода без никакви подправки, освен сол. Ври на бавен огън около четири часа, като постоянно се отстранява пяната. Не се долива вода докато ври, но и не се преварява.

2.Ритуален хляб – погача със свещи се прикадява с тамян. При възможност се освещава в църква, или се вика свещеник да отслужи в къщи.

3.Сварено жито, леко подсладено и с орехови ядки.

4.Салата или предястие – сезонно.

5.Алкохолни питиета – ракия, вино.

6.Безалкохолни питиета – по вкус.

7.Мезета – деликатеси, сирене и пр.

8.Разговори, музика, танци.

Присъстват освен членовете на семейството и приятелите ни. Трапезата продължава 5 – 6 часа и повече понякога.

На този празник случайно или не ставаха и съдбоносни събития. Например запознанство с важни за семейството ни хора. На този ден се запознавахме с бъдещите зетьове, семействата им и приятели. На този ден бяха годежите и на двете ни дъщери. По тази причина празнуването на Арахангелов ден се пренесе и в децата ни като тяхна годишнина. До сега винаги сме го отпразнували заедно със Стефчето, Татяна и

сватовете ни. Тази година ще има отсъстващи поради смъртта им и поради заетост. Починаха сватята Васка и свата Недялко.

Зетя Съни /Александър/ играе на сцена по негови пиеси. Днес и утре дъщерята Стефка има представление в своя куклен театър. Той е изцяло тяхно семейно творение и е новост в бранша не само за България. Театри с въртяща се сцена имало по света, обаче да се върти салона с публиката, а сценария да стои в кръг и да се появява пред посетителите – деца и възрастни, не ми е известно да има по света. Иновативно! Браво!

ТРЕТИ МАРТ - национален празник - 03.03.2014 г.

С подписването на Санстефанския договор, който документира победата на руската армия и българското опълчение над петвековния ни поробител – Турция. Без помощта на руския народ това нямаше да се случи. Априлското въстание показва, че при това съотношение на силите и възможностите, въпреки многобройните наши опити с чети, въстания и подготовката на Левски и последователи, въпреки подкрепата на някои велики държави и видни личности, освобождението от вековния поробител нямаше да се случи. Само военната победа над многократно по-силната от нас турска държава можеше да отстрани този анахронизъм и геноцид над българския народ в Европа. Доста често се подхвърля по най-различни поводи и писания тезата, че „свободата ни е подарена“. Категорично не! Не приемам! Такова твърдение е неоснователно!

Защо мисля така?

Не си мисля, че съм достатъчно хабилитиран анализатор за всичките аспекти по които може и трябва да се направи оценката на едно събитие от световна величина. Ще се спра на случки, детайли и процеси, някои от които не са толкова популярни или неизвестни за много от нас, но по мое мнение могат да дадат по-ясна представа за епичността, трагизма, героизма и саможертвата. Ще разкажа по моему за нещата, които съм видял, съпреживял или почувствал при досега с фактите и обстоятелствата.

По стечение на обстоятелствата с моята лесовъдна професия работих доста от 1964 г. до днес в района на “военния театър“ на тази свещена и съдбоносна за нас и Европа война – 1877 – 78 година. Опитвам се да опиша някои неща за да се знаят и помнят най-вече от моите близки и приятели. Правя го по тяхно настояване, за което ме молят когато им разказвам при срещи и разговори.

Местния принос за Освобождението

- Преди войната
- По време на войната
- След войната

В района на моето родно село Борущица и съседните села и махали околоходите Хаинбоаз и Тревненския има действия и събития, които си заслужава да бъдат описани така както народната памет,

артефактите, названията на местностите и историческите писмена ги представят. Споменатите два прохода, които се намират в близост един до друг и са в по-ниската част на средна Стара планина по време на войната са работили активно и целогодишно и това обстоятелство предопределя тяхната особена важност. От незапомнени времена в този район са действали хайдушки не големи чети, предвождани от известни и не толкова известни войводи – Вълчан, Желю и други. В долния край на Балабушкото дере и Осенков рът има останки от хайдушката воденица /мелничка/, която се намира в близост до пещерата “Милива“ в Милеви скали. Тя е служила за убежище и скривалище на хайдушките дружини. По разкази на баща ми в пещерата се е влизало, като са се катерили по Яворово стъбло – близък за да влезнат в неголямата пещера. Иманяри бяха влизали в пещерата и от мълвата научих, че милицията е иззела от тях бакърен съд и верига, ползвана за готвене над огнището, пирустия, прибори и може би и други неща. Татко ми разказа още нещо за хайдушката чета. Имало сватба в махала Бънзарето, което в моето детство наброяваше 20 къщи и стотина жители. По хайдушко време, сиреч преди Освобождението, хайдутите посетили сватбата. В това доста старо селце имаше много добри музиканти на народни инструменти, които изпълняваха много специфични по-различни песни и танци от тези в село Борущица. Та хайдутите били с войводата и след като яли, пили и се веселили на сватбата, войводата решил да направи на булката подарък и изпратил един четник на кон да донесе подаръка. След около час той се върнал от към местността Бели бук, която е в близост до Милива и донесъл наниз златни пендари.

В близост до местността Бънзарето на около километър от селото на север има голяма поляна – пасище. Там, на тази поляна е станала престрелка на хайдутите с турска потеря, при която е загинал четник. Той е бил погребан тук и от тогава местността носи името “Гробът“. Войводата обаче се усъмнил в предателството на един от най-доверените си четници, който бил турчин и като такъв той го използвал за разузнаване, връзки и други специални мисии. Покрай тези специални мисии, този турчин посещавал и семейството на войводата. Войводата имал съмнение, че турчинът спи с жена му. Мълвата говори, че по тази причина той убил турчина при битката с турската потеря.

ЛЕГЕНДА ИЛИ ИСТИНАТА ЗА ИМЕТО НА МЕСТНОСТТА “КЛАНИТЕ КАДЪНИ“

Както вече казах двата зимни прохода Тревненския и Хайнето /Хаинбоаз/ се ползвали целогодишно, поради което били под постоянна охрана. Първите охранители през турско се наричали “върдуни“ и били наети и платени от турската власт. Върдуните ги наемали от местното население и били въоръжени отначало с копия. По време на дългото робство постепенно се заражда и хайдутството. Част от тези върдуни преминават към хайдушките чети и почват нападенията над турските кервани, преминаващи през проходите със стоки и ценности. Зачестяват обирите на турската хазна, която пренасяла събраните данъци от северните вилаети към Цариград. Подир няколко поредни обира на хазната в прохода Хайнето, Портата била принудена да вземе мерки. Пристъпила към прочистване на проходите от хайдути. Търсени са обитанията им, хората, които са ги снабдявали с храна и подслон. Много селца и махали били обект на акцията им. Местонахождението на село Борущица и махалите Бънзарето и Чифлика /Държавен/ били атакувани от турския аскер. Какво точно е ставало, само можем да допускате. Известни от преданието на живи свидетели и потърпевши е факта, че трима от по-видните българи – един от Чифлика и двама от Борущица са разпитвани и мъчени да изкажат кой храни и крие хайдутите. Вероятно не са получили исканите сведения поради незнание или твърдост и съпричастност с хайдутите, турците не останали доволни. Решават да накажат жестоко измъчваните българи като ги хвърлят живи в близката до селото отвесна пещера “Дупките“. Баща ми като бивш кръчмар е слушал разкази на стари хора и ми е споменавал имената им, които не си спомням. Помня само, че единият от жертвите от местността Чифлика е от фамилията на Чобаните.

През лятото на следващата година по жетва техни наследници и близки решават да отмъстят. Няколко души отиват в село Гюсово /сега Изворово/ по жетва, когато мъжете са на работа по нивите. Селото е основно населено от турци. Извеждат от къщите 30 жени и момичета, завързват ги с въжета една за друга, както турците са връзвали българи, за да ги карат на заточение. Повеждат ги към Балкана през местността “Ушите“, “Купена“ и село Селце и стигат в подножието на връх Панагюря. От северната му страна има една седловина и поляна, около която има вековни букови дървета. Тук те правят едно жестоко отмъщение – всички жени са безмилостно изклани и ограбени. Срещу един убит българин са убити 10 жени. От тогава насетне това място се казва “Кланите кадъни“. За истинността на описаните случки, аз не се съмнявам ни най- малко.

Доказателства:

1.Баща ми около 1950 година му се наложи да влиза в пещерата “Дупките“, тъй като ловното му куче Кемал, гонейки заек ,падна там. Взели въже и лебедка от ЖП гарата и го пуснали да извади кучето. Било е с много рискове и трудности, но той с миньорска карбитна лампа успял да извади кучето. Видял е костите на хората, пуснати от турците там.

2.Зимата на 1954 година беше много тежка. Нямаше въглища за влаковете и промишлеността. Свършиха минните дървени подпори и трябваше спешно да се отсече от горите укрепителен материал. Аз и

баща ми се озовахме на Кланите кадъни да сечем минни подпори и с шейна да ги караме на гара Борушица. Плащаше се много добре. Снегът бе разчистен до там и започна сечта. По молба на баща ми се върнах от София, където следвах и започнахме добива на минни подпори. Работихме с жага – ръчен трион. За да тегля удобно триона разчиствах снега, за да коленича. При едно зачистване на снега от шумата, изрових кост. Татко я позна, че е от ръката на една от избитите жени. Тогава подробно ми разказа кога и как е станала драмата на това място.

3. Един от съселяните ми сподели с мен и ми показа една малка златна паричка с дупка – явно от украсата на жена. Беше я намерил на тази поляна.

Мисля, че описаните вече случки и събития са достатъчни за да добием представа за борбите, които нашите предци са водили и изтърпените страдания преди Освобождението.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО - ВОЙНАТА

Тъй като подготовката и началото на войната са доста добре институционално и исторически популярни не считам за нужно да коментирам. Същото се отнася до голяма степен и за първата фаза на войната – 1877 г. Тъй като участието на местното население поради територията на военния театър е тук, от Химиглийския, Шипченския, Тревненския проход и Хайнето (Хаин боаз), на която територия е и село Борушица и околните села, махали и градове.

По-голямата част от моя живот от детството, ученическите години, до средното ми образование и целия ми професионален трудов път премина от Твърдишкия балкан до басейна на река Лешница. Образно казано от връх Чумерна на изток до връх Ботев на запад. За половин век лесовъдска практика от 1964 година до днес 03.03.2014г., заемайки почти всички лесовъдски длъжности до директор на горско стопанство, обходих с работни задачи почти всичката тази територия на южните склонове на Централна Стара планина. За да стане по-ясно колко подробно, всеобхватно, детайлно и теренно съм опознал тази територия, ще дам няколко статистически данни – окрупнени.

- Дърводобив – Г.С.Бяла паланка, Г.С.Мъглиж, Г.С.Казанлък на 100 000 декара
- Залесяване на същата територия – 20 000 декара
- Направа на нови горски пътища – 460 километра
- Трасиране, проектиране, строеж на въжени линии лек тип “Висен” – 15 броя
- Експлоатация и поддръжка на 20 километра въжени линии тип “Висен” и лебедки 21 броя.
- Направа на нови и ремонт на мостове, водостоци и тракторни пътища – стотици строителни километри
- Отказ от животинска тяга и механизирание на дърводобива 100% през 1972 година.
- Изпълнени национални показатели за 11 броя комплексни бригади – сеч, извоз, товарене и транспорт на дървесината със съответната техническа снаряженост и оптимална технология

На цялата тази територия покрай пряката си работа се натъквах на артефакти, фортификационни съоръжения, следи от военните действия, разкази, паметници, разкопки и прочие. Всичко това ми действаше много емоционално, впечатляващо и любознателно. Това, което съм видял, установил или участвал, разсъждавал и анализирал, си позволявам да отразя в тези редове. Ще се спра на най-решителната и епична част на войната - месец декември 1877 г. и януари 1878 г.

Зимата през този период била много снежна и студена. Турското военно командване като има предвид тази метеорологична обстановка приема, че военните действия ще се преустановят и се подготвя за зимуване докато премине зимата. Военните експерти са единодушни, че Стара планина със заснежените и трудни при безснежни условия проходи, не ще позволят на руската армия, дислоцирана в северна България, да предприеме преминаване на Балкана. Това е фатална грешка на турското командване, недалновидно и погрешно стратегическо и

тактическо решение! Руското командване този път за разлика от много други случаи взема най-правилното от всяка гледна точка военно решение като отчита правилно състоянието в което се намира стратегически, тактически, теренно, материално и емоционално – психически. С наличните сили и средства около 50 000 щика жива сила, около 100 оръдия в това число 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10 опълченски дружини и 2 – 3 хиляди помагачи, водачи, разузнавачи от местното население в борба със снежните виелици и преспи, тръгнаха в двуметровия сняг по тесните и стръмни високопланински пътеки.

На много места съм се чудил каква воля, стоицизъм и какви нечовешки усилия са били нужни за да мине оръдието, боеприпасите, кухнята и храната по тази тясна и стръмна пътека. Минал съм по пътя на генерал Скобелев с 18 000 души и 24 оръдия. Има места, където са слизали по химиглинската пътека, която не е само стръмна и тясна. Тя се промушва буквално между скали и скокове от няколко метра отвесни! При пронизващ студен вятър и два метра сняг до 1300 м. над морето!

Когато изтощени до краен предел предния отряд на генерал Скобелев достига местността Узана на местността Морков непосредствено зад върха Исполин 1350 метра се дава няколкоминутна почивка за одих и закуска и за да се посъберат с изостаналите при прехода части, тук остават като замръзнали няколко десетки войници с пушки. Не мога да опиша чувствата си, когато съм седял на “Морков стол” за одих и размисли! Сълзи, размисли, признателност, вина и отговорност!

Тук няма паметна плоча, паметник или обикновен бетониран метален кол, с които преди години означавахме пътя на Скобелевата армия. Засадохме тогава 200 000 брези по пътеката в памет на загиналите 200 000 руски войни.

Слизането по Химиглийската пътека е още по-трудно, тироично и епично! Близкото в подножието село Химиглии (Ясеново) е било населено основно с турско население. Това обстоятелство се е оказало не достатъчно оценено и проучено от руското командване. По пътеката местните турски първенци устроили засади по дървета и скали от единични стрелци. Те обстрелвали движещите се руски части. Това установих от разкази на жители от село Ясеново и от гробовете, които открих, когато проектирах и строих там горски камионен път, но в съседство на пътеката, за да остане тя автентична. Пътя го направих до местността Къз алан (Момин площад) около 2 километра.

Но драги читателю, най-страшното което изживях, предстои да чуеш. Основната част от моите работници, като началник на горско-технически участък (ГТУ) Лешница и Равна Гора, бяха от село Ясеново и Шейново в продължение на десет години. Малко на север от центъра на село Ясеново се намира една силна чешма. Над нея и около нея се установява командния пункт – щаба на аригарда, първите части от отряда на генерал Скобелев. Това става около 26 – 27 декември. По-голямата част от личния състав е разквартирован по къщите на местното население, основно турско. На няколко десетки метра от чешмата – щаба на аригарда имало плодно дърво, по спомени на местни – голяма добре облистена круша. Няколко местни турци се покачват в ниските и клони, въоръжени с хладно оръжие – ятагани и ножове. През нощта най-вероятно на 26 или 27 двама местни турци, говорещи български език

започват да изпълняват злокобен план. Започват през нощта под прикритието на мрака да обхождат къщите, където са разквартировани уморените войници и със съобщението, че ги викат в щаба, ги водят натам. Водейки ги изпод крушата те са нападани от засадата отгоре и от водещите отдолу, при което тихо и безмълвно ги убиват. Трупове на жертвите отначало пускали в близките дълбоки кладенци в дворовете. Въпреки дълбочината на кладенците, те успели да запълнят с трулове три броя кладенци, а по разказ на един от местните българи, те били с дълбочина 12 – 15 метра. Независимо от това, че кладенците били вече запълнени, клането продължило, като трулове се носели в един близък турски двор. Там се изкопава групов гроб с дълбочина около 50 см. И там трулове се подреждат един до друг – 28 трупа, лично ги преброих. След Освобождението един българин от Северна България от габровските села се преселва в Ясеново и купува двора с къщата на турчина. По стечение на обстоятелствата бях близък с бай Боньо – строител и жена му баба Мара – готвачка в обектовия стол. Техния зет беше шофьор на рейсчета с което возих работниците си. Всички те бяха много честни, съвестни и работливи хора. Бяха и много гостоприемни и аз често съм им гостувал. Когато зетя им спечели пари и реши да си построи къща, бай Боньо му даде част от двора за тази цел. Почнаха строителството и както е известно, се почва с основите. И, о ужас! На 30 – 40 см. Дълбочина почнаха да се откриват трулове. Присъствах на част от есхумацията. Откриваха се труп след труп, общо 28 броя. По черепите се виждаше, че това са били млади, високи, елитни воители. Зъбите им здрави и идеално подредени, дрехите им добре запазени не изгнили. В джобчето на един от шинелите открих кожено портомоненце с малко метални копейки и една много добре запазена снимчица на дъщеричката му. Разплаках се тогава и сега!

Костите и вещите бяха събрани и поставени в построения паметник – костница на площада в село Ясеново.

Военната стратегия на руското командване, част от която е операцията за битката при Шипка – Шейново е класическа за онова време.

Шипченския проход се охранява от генерал Радецки. Тук частите са разположени фронтално – 11 000 щика и 54 оръдия. Турския зимен лагер е разположен на юг от селището. На трите тракийски погребални могили са разположени командните пунктове. Фортификационните съоръжения, траншеи, окопи, дотове и други, обхващат полската територия между селата Шейново, Шипка и Химиглии (Ясеново). Съоръженията са добре устроени за дълготрайно зимно обитаване. Плана на генералния щаб на руското командване е 30 000 души със 103 оръдия да бъдат едновременно ударени от запад от генерал Скобелев с 16 000 души. От изток генерал Светополк Мирски с 18 000 души и 24 оръдия и генерал Радецки по фронта с 11 000 души и 54 оръдия.

Въпреки численото си превъзходство в жива сила, руската армия по теорията на военната наука трябва да превъзхожда поне два пъти с дълготрайни укрепления и осигуряване с всичко необходимо за дълготрайна отбрана противника. Като се има предвид тежкото зимно преминаване през Балкана, понесените загуби от снега, студа, изтощението, засадите и проблема с продоволствието, предприетата операция се е възприемала от противника и чуждите му военни

консултанти като напълно обречена на неуспех и абсолютно невероятна. Както е известно вече от историята обаче, тя се осъществява изненадващо бързо и с голям успех.

Да видим какво става с източната, лявата обходна колона по Тревненския проход на генерал Мирски. Тревненския проход по южните склонове на планината и двата му прехода от местността Кръстец, макар да са по-ниско разположени са също така трудни, особено през зимата. По тази част на планината около град Трявна, село Плачковци и местността Станчов хан има голям брой села и колиби с много кораво чисто българско и много борбено население. Към отряда на генерал Мирски се присъединяват много мъже, въоръжени с инструменти за сечене и чистене на снега, много впрегатен добитък за теглене на оръдията, снабдяването и храната. Около 2000 българи помагат с разузнаване, разчистване на пътя и снабдяване с храна. Избира се западния преход за придвижване по прохода, който макар и по-труден ще изведе армията по на запад и в стратегически по-благоприятна позиция за атака. Пътя от Кръстец поема към връх Марков ток, местността Белия камък, местността Пиздица, местността Кланите кадъни, село Селце, връх Купена, местността Бъчвица над Мъглиж и село Гюсово, град Казанлък и Шейново. Освен, че източния отряд благодарение на помощта на местното население не понася материални загуби и загуби от жива сила, той изпреварва с два дни появата си на местността Бъчвица, слизането на западния отряд в село Химиглии.

Изненадата, която прави генерал Мирски с появата си не там, където е очакван от турските части при прохода Хаин боаз, създава голяма тревога в турското командване. Налага се предислокация на част от турските части, при което се заема неподготвена за отбрана позиция, дава се малко, но много ценно време на западния отряд на генерал Скобелев да се събере и организира за атака. Макар да е известно, че част от аригарда се е наложило да влиза веднага след слизането си от планината в боя, генерал Светослав Мирски помага твърде много на изтощения западен отряд. Пасивността поради изтощението на Скобелевия отряд, навела на мисълта командващия турските войски Вейсел паша, че руските действия от запад са само демонстративни. Ето защо той насочва главните си сили на източния сектор. Положението на частите на генерал Мирски става критично и той поисква помощ от генерал Радецки. В това време тръгва в настъпление и генерал Скобелев. Тръгват на щиков удар българи и руси на генерал Радецки и с мощно "ура" разкъсват турската отбранителна линия и превземат село Шейново. Руската конница овладява шейновската корияот юг, свързва се с частите на генерал Мирски и затваря пътя за отстъпление на противника. Турците са притиснати от всички страни и положението им става безизходно.

На 9 януари към 3 часа след обяд белите знамена се развяват над турския укрепен лагер. Корпуса на Вейсел паша капитулирва. До вечерта се предават и частите – артилерия, разположена в Балкана. Пленени са 30 000 души и 103 оръдия, 6 броя бойни знамена и много муниции и храна.

Тази голяма победа на руси и българи при Шипка, Шейново и победата на генерал Гурко в София реално решава успеха на войната над Турция

и договора за капитулацията на Турция в Сан Стефано е въпрос на време.

Тука му е мястото да отбележа в отговор на някои анализатори на тази война, че "свободата ни била подарена от Русия". Да, ако не беше тази война едва ли щеше да се възроди българската държава. Тази война обаче нямаше никакви шансове за успех, ако не беше многостранната помощ на българското население и опълченските дружини. Нито успеха при връх Шипка през летните августовски боеве със Сюлейман паша, нито победата на генерал Тотлебен при Плевен, нито зимната победа при Шипка и Шейново щяха да се случат. А също и многобройните помалки локални успешни битки при освобождаването на много села и градове, при които вземат участие много опълченски дружини и доброволци.

Войната едва ли щеше да я има, ако не бяха героичните събития и трагичната съдба на участниците в Априлското въстание. Много години преди него Васил Левски и комитетите, основани и организирани от него и последователи са в началото на Освобождението!

Покрай служебните си дейности по горите съм обхождал многократно местата на "военния театър" около местността Боровете, връх Столетов, връх Българка, връх Купена, местността Ушите, местността Бъчвища, село Селце, местностите Пиздица и Белия камък, върха Марков ток, Кръстец и други. На всички тези места има все още следи от позиции, окопи за оръдията и частите. Намират се снаряди, гилзи и военни принадлежности, патрони, ножове и други. Турците за да се открие панорамата за военни действия са изгорили вековните гори около Шипка и Варовита.

Последствията от това опожаряване са катастрофални за горите и най-вече за земите в полето. Ерозията на почвите в планината и пороите заливат и затлачват огромни плодородни земи. Опустошени са много дворове, съборени са къщи, погребани са лозя, рози, ежегодно се унищожават посевите и пасищата. Ако се посети горския музей в град Шипка може да се види как е изглеждала природната среда от Гурково до Карлово.

Правителството беше принудено от видни общественици и лесовъди да покани френския лесовъд Феликс Вожели. За няколко години той постави на научни основи началото на спасяването на Розовата долина.

ЗА ГОРАТА - мисли

Тя е музика, шепот, красота, подслон, храна, вода, въздух, климат, аптека и лечител. В нея има дух, душа, песен, живот, история, послания към нас – живите обитатели. Тя е строител, поправя грешките и щетите ни – тя е всичко!

Гората е извикала на вечен живот много стихове и песни на великите ни поети и писатели и народното творчество – гениално великолепие! Би могло да се кажат още много хвалебствия и неоспорими истини за величието и мощта на гората.

От мисията на Феликс Вожели след 1905 година до към така наречените демократични и икономически промени горското дело се развиваше постъпателно кога плохо, кога по-енергично и добре. Законодателството, науката, практиката, структурата бяха съобразени с бита на населението, икономиката и други местни и природни дадености. Достигна се до един милион декара залесяване на година. Върху големи площи голи, ерозирани и непроизводителни терени – бивши земеделски и горски редини и охраставели терени. Освен увеличаването по площ на горите се постигна и качествен ръст. Посредством арсенал от противоерозиционни и хидромелиоративни капиталовложения беше окончателно ликвидирана ерозията от пороите и свлачищните процеси. Незаконната сеч и пашата в горите беше сведена до минимално ниско ниво и практически без стопанско значение. Бяха внесени и успешно аклиматизирани чуждоземни и по-производителни и качествени дървесни видове. Техническият прогрес – внедряването на нова и високопроизводителна техника – моторни триони, трактори, товарачни кранове, въжени линии, булдозери, железобетонни панелни мостове и водостоци, нови камиони и ремонтирани стари извозни пътища. Технологиите и организацията на труда го направиха не така тежък и по-производителен.

С тези схематично описани по-важни характерни за професията и горския отрасъл неща, исках да кажа от какво се лиши гората, горските деятели и обществото и държавата ни.

Тези писмена по адрес на гората ги пиша преди нашия професионален празник – седмицата на гората, която по традиция е първата седмица на месец април.

Преди да изкажа , както предугаждаш, уважаеми читателю огромното си разочарование от “развитието“ на съдбата в отрасъла, ще те ободря малко. Какво още ми се ще да знаеш.

1. Сечяхме по научно-практически правила (наредби и закони)
2. Ползвахме само прираста на горите около 15 милиона кубически метра плътни.
3. Опазвахме подраства и дърветата на бъдещето.
4. Оползотворявахме пълно цялата отсечена дървесина по качествени показатели тук, в нашите заводи и занаятчий.
5. Изнасяхме само преработена дървесина
6. За да запазим горите и доставим необходимата суровина от дървесина сякохме, но и внасяхме такава от Коми СССР
7. Не се сечеше в паркове и край населените територии, вододайни зони, ландшафтни територии, курортни, исторически и специални гори.

Пример. Горите около Бузлуджа и Столетов връх, Туловската, Дъбовската и други курии.

- Гората над град Шипка в Церов дол, създадена от професор Вожели от Ауглазка ела през 1905 година. Тук има стъбла високи над 120 см. и обем над 12 плътни кубични метра.
- До махала Бънзарето до територията на горско стопанство Мъглиж отдел 91 има букови стъбла на възраст над 500 години и с нагръдна обиколка 6.80 м.
- В Туловската курия има голям брой дъбови стъбла на възраст 800 – 1000 и повече години. Пресмята се възрастта на един дъб на повече от 1300 години.
- Възрастта се определя точно със специален свредел, посредством който се вади ненарушена дървесина, проба от радиуса на стъблото при основата и се броят годишните пръстени.

ТОПОНИМИЯ - ИМЕННИК - названия на местностите в околностите на село Борущица

Названията на местностите произхождат от владението на поземлените имоти, от земните образувания, от функционалното им значение, от исторически факти, събития и други.

За да не се забравят, което се случва след станалите големи промени в икономически, стопански, социални, глобални и други такива, ще се опитаме да ги изброим и обозначим върху картонен лист. Със сигурност ще има и пропуснати местности по разбираеми причини.

Нужно ли е това – да, така мисля аз, а защо...

- Защото това ще улесни и съдейства за собствеността на поземлените имоти от наследниците
- От опознавателна историко – географска и туристическа гледна точка
- От родолюбиви и патриотични подбуди.
- Защото не ми е известна до сега нито институцията, нито друга личност да е дръзнала да стори това.

Следва списъка по азбучен ред.

СПИСЪК НА МЕСТНОСТИТЕ

А -----

Б Бищата ела, връх Българка, Бабата, Бъчварската рътлина, Божикова рътлина, Бичкията, Билювото, Бюволарнята

В Влачищата, Влачишки дол, Вълчов камък, Вълчарника, Варниците

Г Гуглаша, Гърбела, Горнака, връх Гръка, Гергювото, Гроба, Говедарника, Ганчов трап, Грамаито, Грамадски дол, Гъбракя, Габъра, Гъванките

Д Дългата рътлина, Дърлъов трап, Дамянови ливади, Дюлята, Държавен, Дупките, Дъскарското, Друма, Дренака, Дреньов рът, Дреньов дол

Е Елюв чукар, Еловска река, Елата, Битата ела

Ж Железния мост, Жизните

З Злата урва, Злата пътека, Златювица

И Иванкова пътека, Иванчов рът, Иванчов дол

К Кънчов трап, Курията, Кланите кадъни, Купака, Купена, Кладака, Куритото, Кръста, Кръстец, Калаянка, Кюмюрената траншера

Л Ливадата, Ливадски дол, Лома, Лъките, Ливадките, Лумчините, Лещака, Ливади селски, Локвата малка, Локвата голяма

М Милива, Мината, Мандрата, Мазалака, Момин гъстак, Милините, Маджарови ливади, Марков стол (ток), Малкия припек

Н Николчин трап

О Орташкото, Осенков рът, Осена, Остриката, Орташката ливада, Опъни гъс, Орницата

П Петровското, Преградата, Пъдините, Пиздица, Плочето, Пряслъпа, Прякопа, Поляната, Пожаряка, Прокъра, Пунчовското, Прещипа, връх Панагюра, Пърковото, Памука, Голям припек, Малък припек, Прякопски дол

Р Рачови ливади, Ралев трап, Рътъ,

С Свинарски рът, Студения кладенец, Стръмната урва, Сидянков
 пряслъп, Стружията, Синилника, Сечка, Самота къща
 Т Тисов рът, Топлата дупка, Титюня, Типчината, Тургата, Тисовски дол,
 Тревист проход "Друма", Тънката рътлина, Топянка, Топли дол
 У Урвата, Усоината, Улея, Балабушка усойка
 Ц Царска могила, Церовития кладенец
 Ч Чуките, Чукара, Чуката, Черковището (кръста), връх Череша,
 Черешки дол, Черешка река, село Череша, Чуфлика, Чуфлишко дере,
 Черковището

ИМЕННИК ЗА ХОРАТА ЖИВЯЛИ В СЕЛО БОРУЩИЦА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ТУРСКО ДО ДНЕС

1. А - Ангел, Аначко, Антон, Анка, Ана, Андрея, Аначка
2. Б - Борис, Боньо, Бончо, Белчо, Бона, Бонка, Благой
3. В - Васил, Велин, Вълкан, Вангел, Величко, Велика, Велко,
Валентин, Веска
4. Г - Георги, Ганчо, Герги, Гана, Генчо, Ганю, Гатю
5. Д - Дончо, Димию, Димитър, Димитрина, Дона, Димо
6. Е - Енчо, Еньо, Елена, Емил
7. Ж - Жельо, Живко, Желязко
8. З - Златьо, Злата
9. И - Иван, Илия, Иванка, Иво
10. Й - Йовчо, Йова
11. К - Кольо, Кънчо, Къньо, Карьо, Койно, Кера, Куна, Койна,
Кина
12. Л - Лалю, Лиляна, Лата
13. М - Маньо, Марин, Минчо, Минка, Милка, Манка, Малчо
14. Н - Никола, Никифор, Николай
15. О
16. П - Петър, Панайот, Петко, Пеньо, Пена, Петрана, Пенчо
17. Р - Рачо, Рада, Райна, Рую, Руса, Руси
18. С - Стоян, Стою, Стойна, Станчо, Стояна, Стойка, Станка,
Стойно
19. Т - Таньо, Тотю, Трифон, Таню, Тота, Тинка, Тана, Топуз
(ов)
20. У - Узун(ов)
21. Ф
22. Х - Христо, Христина, Хуба
23. Ц - Цаню, Цана, Цеца, Цана
24. Ч
25. Ю
26. Я - Янко, Яна

МЕСТНОСТИ И СЪБИТИЯ

За какво ни нашепват имената на местностите около Борущица

1. Елов чукар, Еловска река, Елата, Битата ела, Тисов рът, Тисовски дол
На изброените местности елови и тисови дървета няма и не са запомнени находища от тях. Защо. Отговорът на този въпрос според мен може да бъде само един. Някога ги е имало тези дървесни видове по тези местности, за да ги назоват така нашите предци. Този отговор съм сигурен, че е верен. Този отговор обаче задава друг по-важен въпрос, чийто отговор е много по-труден – защо ги няма сега.

- Кога, какви и колко хора са живели по тези места
- Какъв поминък са имали
- Каква народност са имали
- Каква численост са имали
- Защо са им били толкова много земеделски земи – ниви, ливади, гори и други, общо 10 000 декара

Ще се опитам да дам някакъв отговор на някои от тези въпроси. Не съм сигурен до колко ще съм убедителен на всичките въпроси, ще излязат най-вероятно и други незададени въпроси.

- Кога са живели тук хора. Като лесничей съм запознат с източници, за които има твърдения и артефакти, че Стара планина преди 1000 и повече години на тази надморска височина е била с преобладаване на иглолистни дървесни видове като ела, тис и смърч (черен бор). Ако това твърдение е вярно, то можем убедено да кажем, че въпросните местности са кръстени най-много преди 1000 години. Имам още два факта в подкрепа на това твърдение.
- На запад от Еловска река в местността Пиздица до рудник “Бор” (изоставен) в местността “Извора” и сега има единични елови и тисови дървета. Лично съм установил, че ги има в посочените местности.
- Втория факт – артефакт. В местността Червенишки дол, точно в началото на “Малюва ливада”, когато каптираха извора, за да доставят вода за Ж.П. гара Борущица, случайно бях там с кравите, които пасях. Работниците, които копаеха, за да направят водохващането, изкопаха част от ствола на едно иглолистно елово стъбло много дебело и запазено не изгнило, понеже е престояло много време, хиляди години най-вероятно във водите на извора.
- В местността “Червените кладенци” горско стопанство направи горски разсадник върху частни имоти, в това число и на нашето семейство. При подготовката на почвата му бяха извадени части от иглолистна чамова дървесина (чепове) от елови стъбла.
- В заключение със сигурност можем да твърдим, че упоменатите вече местности носят основателно имената си от преди повече от 1000 години. Но колко преди 1000 години, въпросът остава открит.
- На въпросът какви хора са кръстили местностите. Имената са български, което ще рече, че са кръстени от българи.
- Колко хора са обитавали тези земи – обработвали са 5-6 хиляди декара и толкова гори и пасища. А за да се обработват и

обслужват при технологията от преди хиляда и повече години са необходими стотици хора. Местните поселници от преди последния кръстоносен поход, когато Стара Загора (Боруйград) е бил опустошен, по предания са били 4-5 семейства. Тези 4-5 рода са били оземлени и заселени по лъките на "Мацина река" (Борушицка) от царете на Търновското царство (Асеневци), за да отглеждат конницата на царството. Колибите и селцата около село Конарското на север и изток са развъждали като работен добитък конете, които се мобилизирали при необходимост от царството.

Забележка - По време на Освобождението генерал Светополк Мирски преминава за зимното щурмуване на Шипченския проход от изток в края на декември по западния Тревненски проход с 2000 военни и около 2000 селяни – местни за чистене на дълбокия сняг, за да мине армията и артилерията. Последното дава някакво предположение за хората, живели в района и евентуалното им стопанско участие в живота на региона.

Известни съмнения за дадените от мен отговори имам от имената на други няколко местности – Мандрата, Маджарова ливада, Гръка и Пиздица. Нямам сведения за махала Чифлика – защо носи това име и ако е имало чифлик на кого е бил през турско и преди това.

ТРЕВНЕНСКИ ПРОХОД

Това е един от трудните проходи през Стара планина. През зимата се е считал за напълно непроходим. Нашите врагове от юг винаги са го отбягвали и зиме и лете, макар да е бил най-прекия път до столицата Велико Търново. Правени са два опита да бъде използван от Византия, но и двата опита са неуспешни и даже трагични за пълководците до падането под турско робство.

По записки от ромейският летописец Никита Хониат през пролетта на 1190 година, / Стефан Цанев – том 8, „Български хроники“ – 2137 г. пр. Хр. – 1395 г. сл. Хр., (стр.392 - 393) / по време на царуването на Асен и Петър е описан много добре неуспешният опит на Исак Ангел да се изтегли по най-бързия начин през Тревненския проход за да спаси трона си след неуспешната обсада на Търново. Асен изпратил "предател българин" да преведе войската по най-прекия път на юг към Верей (Стара Загора) и ето какво се случило:

"Вместо да тръгне по широк път, който позволил би на конницата да се разгърне, императорът вмъкна себе си и войската в дупката на непроходими теснини и планински долове, а по този дол течеше и буен поток.... Изведнъж варварите се появиха от двете страни на тесния проход и се разбра, че ще се случи нещо страшно. ...Щом императорът навлезе в тясното усое, което не даваше никаква възможност за бягане, варварите нападнаха с цялото си множество."

Описания буен поток, течащ по тесния дол на юг е река Мацина, тоест Борушинската река, по бреговете на която сега върви презбалканската ЖП линия. Друг буен поток с описаните теснини в прохода, няма. Битката, както подробно е описана от Никита Хониат се е случила от гара Кръстец до гара Борушица. Теснината, в която е станала може да

бъде около местността Злата пътека при първото стеснение на бреговете до местността Бабата, или долу до Варниците под Царска могила до последната къща на Борущица. Тук, на това място минава път за водопой на стадата през летните засушавания и се пресича с реката. Пътят идва от пасището Калоянка през селските ливади по поляната Златьовица (залесена е през 1950 година). Този път продължава и преминава през реката на изток през местностите Черковата, Кръста, Гроба, Могилата, Купена и по баира към махалите Торбалеци, Жерговец и Гурково. Най-вероятно битката е станала тук – при водопойщето. Основанията ми за да твърдя това са следните:

От тук нататък по течението на реката е абсолютно непроходимо и описаната теснина като непроходима е точно тук.

Никита Хониат продължава – “Сам императорът, заловен като в мрежа, не можеше да направи нищо, дори загуби шлема от главата си, и ако Господ не беше с него, би се преселил още тогава в ада. Около него се събраха всички знатни, които пожертваха много животни и много ромейски войници, струпвайки ги един връз друг, за да задръстят с телата им прохода, по този начин императорът се спаси чрез смъртта на мнозина.”

Следи от онези събития могат да се открият и днес. Преди години мой познат - овчар Борущинчанин намерил в един мравуняк златна пара. Лично той ми се похвали. Зная, че мравуняците преживяват много дълги години и са траен знак. А може собственикът да я е скрил там, за да си я вземе после. При строителството на ЖП линията по твърдение на бившия кмет Цончо Добрев (1967-1975 г.) ми бе казано, че баща му дядо Димо разказвал, как при изкопните работи за презбалканската ЖП линия 1905 – 1910 г. са открити много кости.

При желание може с металотърсач да се претърсят околните брегове и течението на реката. Ако се открият артефакти, ще се потвърди това мое предположение за мястото на битката.

Да продължа уважаеми читателю, със събитията станали по двата проходими дяла на **Тревненския проход**.

Източната част на прохода това е местността Друма, а на юг е Кръстец на централното било на Стара планина. Стигаме до Иванкова пътека, кръстена така на името на Иванко – убиеца на Асена. Знаем кой е той и защо бяга към Рим от тук - той бърза да намери спасение при поръчителите на предателството си.

По този дял на прохода минава и Патриарх Евтимий, съпровождан от Търново до село Плачковци с плача на народа за заточението си - затова и селото носи това име. Той стига до Мъглижкия манастир именно по тази пътека.

Местностите „Преградата,, и „Царска могила,,

Но както обикновено става, ние увековечаваме имената на предателите и похитителите охотно, а в южният дял на Тревненския проход има едно достойно историческо място. Това е така наречената Преградна стена, или “**Преградата**“ с приблизителна датировка на строеж 1195 – 1197 година. Тя е недалеч от село Бънзаре, построена от царете Асен и

Петър за да пази от нашествията на враговете ромеи. Направена е на стратегически много правилно място. Този дял на прохода е сравнително най-удобен и предпочитан. Той е с добри наклони и няма теснини и падове. Тук гънките на Стара планина са благодатни и дават добър обзор на север, юг и изток. Може да се заобиколи само от изток, но може и там да се охранява добре. На запад в близост до Преградната стена е местността **“Царска могила“**, до която може да се стигне само по една изсечена в скалите пътека, която се охранява лесно и сигурно. От името личи, че тук е било командването и наблюдението. Има и доказателства за това. Преградната стена прегражда Иванкова пътека в едно стеснение и има дължина около 250 метра. Тя е била с височина около 2 метра и дебелина около 100 – 150 см. от суха каменна зидария. По нея през различно разстояние има останки от укрития. Тя е построена непосредствено върху естествено находище от големи и по-малки каменни блокове от здрав, ломен пясъчник. Асеновци оценяват стратегически много правилно колко важно за защитата на Търново е това място на Тревненския проход, особено за очакваните вражески нападения от юг, от Византия. Изморените вражи войски ще стигнат до теснината, защитена от запад с високи, непрекъснати отвесни скали, ще спрат тук, на 1200 м. надморска височина и ще почиват. От Царската могила те ще бъдат наблюдавани и своевременно атакувани.

Днес стената е почти разрушена, но има и запазени отделни части от нея и укритията. Понеже е в близост до махалата Бънзаре, всички къщи, плевни и други постройки са строени от нейните камъни.

Това селище е много старо, но малко – около двадесет къщи. Там преди е имало и начално училище, но след национализацията и кооперирането, хората се изселили. Сега част от къщите временно се ползват. Електрифицирано и водоснабдено е.

Стефан Цанев в споменатите вече **“Български хроники“**- том 8 и по описание на византийски летописци разказва как Исак Ангел прави няколко опита да се разправи окончателно с Асен и Петър, но все неуспешни, като претърпява все по-големи загуби. Ще се спра на един, станал през месец март 1195 година и имащ отношение към описаните местности.

Исак Ангел събира голяма войска, носи със себе си много сребро и злато и се озовава в тази част на прохода от юг. Докато се подготвят за щурма, той изпраща на разузнаване един голям отряд воители. Тук, при непроходимата **“Гарванска стена“**, те срещат силен отпор от пазителите на прохода. Но съдбата с нейните неочаквани обрати се намесва и едно съдбоносно природно явление преобръща хода на историята.

Хрониките разказват, че в деня на нападението времето силно се влошава и черни облаци се спущат над земята. Исак Ангел събира звездобройците и гадателите, които винаги води със себе си, за да оценят това знамение. Те му дават информация за подготвен заговор и преврат, който застрашава властта му. През това време се завръща и разбитият разузнавателен отряд с вестта, че Асен е жив и ги атакува. Започва слънчевото затъмнение, което днес е точно датирано и за златна участ се случва точно тогава. Смут и ужас сковават армията. В паника Исак Ангел начело на малък отряд се връща да спасява трона си.

Така построената от Асеновци преградна стена на прохода в този случай остава неизползвана.

Да, но само в този случай! В следващите векове тя е била от особено значение при защитата на търновското царство от юг, а този дял на Тревненския проход като най-кратък път често е бил за предпочитане и от юг и от север.

На юг и надолу реката вече навлиза в Дъбовското поле и се нарича Дъбовска. А на 4 – 5 километра преди гара Дъбово и днес се извива стар римски мост, който е устоял на времето. От този мост „Вия Понтика“ – древния път излиза от поречието и поема в равнината в югоизточна посока.

МЕСТНОСТТА “ ЗЛАТЮВИЦА “

Кой, кога и защо и е дал това име?

Епохата е от току що разказаните исторически събития и се отнася до катастрофата при един от поредните походи на Исак Ангел да завладее столицата Търново след дълга обсада.

А ромеите носили със себе си истинско богатство, с което трябвало да се “откупят“ пред враговете и нападателите при необходимост, и за заплати на войската.

Хронистът Георги Акрополит (1217-1282) разказва – “И така, като събрал достатъчно войска и като взел със себе си 15 центенария (750 кг.) злато и повече от 60 центенария (3 тона) сребро, и като се запасил с всичко, което е необходимо, императорът тръгнал през месец март (1195) от столицата, твърдо решен да се справи с варварите и да не слага оръжие, преди да ги довърши докрай“ ...

Всичко това и много други ценности се оказали плячка в битката не далеч от село Борущица. Тук някъде в буйния поток в ръцете на българите попаднал и един сакрален трофей - императорския златен кръст, който винаги съпровождал византийските императори, когато отивали на война. Хрониста Георги Акрополист го описва така:

“Кръстът бил от чисто злато, съдържал вътре част от Светото дърво, на което висял Господ Христос, направено във форма на кръст и имало множество малки влагалища, в които се пазели останки от прославени мъченици и светци, мляко от Божията Майка, част от пояса и и много други неща, които се отнасят до светинята.“

Ето защо, читателю мой, местността Златювица е получила това име.

След като хронистите описват спасението на малка част от ромейските първенци по този драматичен начин, на мен ми става ясно къде е това

единствено възможно място. То може да бъде само в описания “прокър” – водопоището на стадата. Това е обезлесено, отъпкано място бродено от пастирите и стадата им – местността Златювица. То се пресича с буйния поток, описан от Никита Хониат. Тук в коритото на реката и бреговете все още е възможно с металотърсач да се открият артефакти – части от доспехи, копчета, муниции и други, с които със сигурност може да се потвърди или отхвърли мястото на битката.

Но е безспорен факта, че битката е станала в този буен поток на река Мацина – Боруценската река.

Легендата, която обезсмъртява победата на българите над ромеите, обаче има и продължение, което обяснява съдбата на пленените от Асеновци ценности. Тя твърди, че все пак царският ковчезник успял добре да скрие част от тях в околностите на Царска могила в една отвесна земна дупка (пещера), каквито тук има много. Друга, по-реалистична според мен версия е, че златото и среброто са послужили на Асеновци за постигнатите от тях военни успехи при водените битки за утвърждаване на името и авторитета на Втората Българска държава.

Увлекателно историята разказва как след тази победа Асен нахлул в Тракия. Българи и кумани буйствали от Тракия до Струма, превземайки крепост след крепост.

Местността “Милива” (Милеви скали)

Това е местност отдалечена от населени места. Скрито, затънтено, трудно проходимо и отдалечено от пътища място, еднакво отдалечено от “Хайнето”, “Хаин боаз”, или “Прохода на Републиката” и Тревненския проход. Мястото е стратегическо и било обитавано от хайдушките дружини по време на турското робство. Хайдутите контролирали от тук и двата прохода по които минавали кервани със стоки, пари от данъци и търговия и различни важни особи.

Милеви скали не е много висока скална стена, но местоположението и е много подходящо за целта и е защитено като местообитание през четирите сезона. В близкото дере има малка водна мелничка с вода за питейни и хигиенни нужди. Има неголяма пещера, повдигната достатъчно високо над земята. В пещерата, устроена за живеене можело да се достигне с въжена стълба или по близкото яворово стъбло. Още преди 40 – 50 години иманяри са посетили пещерата и впоследствие милицията е иззела от тях намерени вещи – прибори и съдове за храна, верига за огнище и други предполагаеми неща.

Това хайдушко обиталище е недалеч от друго едно знаково място, наречено “Гроба”. Аз, като лесничей получих заповед да залеся поляната през която минаваше стария път, направих обходен път от изток – необходим за построяването и поддръжката на високоволтовия електропровод от Радунци – село Бънзарето до село Борущица. Това се случи през 1967 и 1968 година. Електрическите стълбове предвиждахме от гара Борущица с по два чифта волове и двама човека до предварително изкопаните от местното население трапове за бетонирането им.

На тази поляна имаше старо гробно място и цялата местност носеше името “Гроба”. Дали тук хайдутите са погребвали своите паднали в боя другари, или е лобно място на заслужил човек – това не знаем.

АЗ СЪМ В БОРУЩИЦА И ТЯ Е В МЕН ЗАВИНАГИ

(Борущица през периода 1900 – 1960 г.)

Защо Борущица преди 1910 г., годината, когато започва експлоатацията на току що построената и открита ЖП линия Стара Загора – Горна Оряховица?

До този преломен момент селцето е изглеждало съвсем различно. Къщите – дървени и покрити с плочи или ръжанка (ръжена слама) били около 20 на брой. Жителите - около 120 души. Домакинствата са се водили на отчет в съседното балканско село – Селце, понеже тук е нямало кметство. Обособяването на селището като община става през 1927 година, когато е построена общинската сграда. Училище е нямало. Населението се е самозадоволявало и е преживявало с това, което произведе.

С дървеното рало, с палешника и черяслото се обработвала земята, извоювана от гората чрез опожаряване и изкореняване. Въпреки тежките условия на живот семействата били многолюдни, тъй като за обработката на земята е била нужна работна ръка. Освен отглежданите волове, биволи и коне, друга жива сила били хората. За да оцелее семейството било потребно да си произведе освен млечните произведения, месото и вълната, но и хляба. А той на този планински терен се набавял много трудно и никога не бил достатъчно. Селището е напълно затворено от север за транспорт. С кола (волска) е имало изход само до община Станчов хан и Плачковци. На запад до Селце, а на изток до Лява река и по Иванкова пътека на юг се пътувало само на самар.

Къщите се строяли само по поречието на реката (Мацина река) и по поречието на Чифлишкото дере. Пред къщите винаги е имало харман за овършаване на зърнената реколта от жито, ръж, ечемик, овес, фий, леща и боб. Това била храната на семейството и добитъка. В близост до жилището винаги се е построявала пещ за печене на хляб, която да изпича 10 – 12 хляба, като всеки един бил от 2 – 2,5 кг. и той бил достатъчен на семейството за една седмица. Недалеч от жилището била и външната тоалетна (нужника), а малко по-далеч – плевника за

сено и слама, обора за животните и складовете за дърва и зърно. Много близо до къщата била чешмата или кладенчето за питейна вода. Животните пиели вода от реката или близкото дере. На подходящото място около дома бил кокошкарника и подслона за кучето-пазач или ловджийското гонче.

Помня как в стара Борущица на реката имаше построени четири мелници, на които се мелеше фуражното и хлябно зърно и те работеха денонощно.

Това, което се купуваше беше сол, захар, газ за осветление, олио (шарлан) и цървули от съседните по-големи селища – Плачковци, Дъбово и Мъглиж. Тези продукти и някои съдове и сечива се пазаруваха по панаири, събори и тържищата на по-близките градове като Габрово, Казанлък и Трявна.

До тук направих не пълна, но основна характеристика на село Борущица до пускането в действие на новопостроената от италианците в най-кратки срокове железопътна линия в началото на века - до лятото на 1910 година.

Какво е участието на борущенци в това голямо национално строителство? Дейно участие взема почти цялото население на селото. Волските и биволските дървени коли започват да доставят дялан камък по два основни размера, както и пясъчник от близко разкритите кариери. Извозвана е и земна маса при изкопите на трасето при множеството тунели, водостоци и мостове. За извършваната работа се е плащало много добре. Някои селяни доста се замогват и се започва ново строителство на къщи, магазини, хотели, голяма фурна за печене на хляб и други. Използват се по-съвременни строителни материали като тухли, керемиди, метален обков и други. Селището се разраства. Възниква необходимост от културни средища като училище, читалище, кметска сграда и те се построяват през второто и третото десетилетие на века. Жителите бързо се увеличават, идват нови заселници и населението вече е няколко стотин жители. Започва се активна промишлена и занаятчийска дейност като дърводелство, коларо-железарство, шивачество, кланица, бръснарница, пекарна и други.

Основна дейност вече не е само земеделието, а започва и интензивна дърводобивна дейност. Дърводобива вече е целогодишен и работи цялото население. Печелят се пари и стандарта на живот пораста рязко. В селото има вече освен магазин, бакалница, пет кръчми и сладкарница. От приложения снимков материал могат да се направят някои изводи. Например от снимката на ЖП гара Борущица е видно каква активна за времето си промишлена дърводобивна дейност е кипяла. Виждаме половината от склада на търговеца Димитър Попов от Мъглиж, където са складирани 220 вагона дърва – еднометрови за огрев от бук и габър, на височина около 7 метра. Този склад е на четвърти коловоз. На първи коловоз имаше кантар за теглене на вагоните и склад за трупи, който побираше около 8 000 кубични метра трупи за бичене. (На този склад аз съм работил като началник участък от 1967 до 1970 година и познавам възможностите му). Ако по време на фотографията през 1927 г. на този първи коловоз е имало общо 8 до 10 000 кубични метра трупи за бичене, ще рече, че наличността на гара Борущица в края на есента е била около 30 000 кубични метра, които чакат да бъдат

натоварени и продадени. Само можем да гадаем какво количество дърва и трупи са били отсечени, извозени и натоварени на ЖП вагони само за годината 1927. Като знам какъв огромен труд е положен за да се произведе и натовари това огромно количество дървесина при примитивните технически средства (брадва, жага, дървена кола теглена от два вола) и всичко това без никаква механизация на ръка, ми е трудно да повярвам, аз – специалистът по тази дейност. А в действителност тази гора е дошла до ЖП гарата натоварена на волски коли, теглени от около 100 чифта волове и биволи, придружавани от около 200 човека товарачи и извозвачи и най-малко още 200 човека секачи. По данни на книгата в кметството жителите на селото заедно с двете махали Държавен и Бънзарето са наброявали 600 – 700 човека. Но за да се свърши тази обемна работа, те едва ли ще са били достатъчни, макар да зная каква е голямата работоспособност на балканджиите от моето село. Вероятно е имало и приходящи от полето и съседните села.

Успоредно с този “юнашки” дърводобив, в Борущица се е вършила още една не по-малко трудоемка, но много необходима работа – българинът е трябвало да произведе сам храната за себе си и добитъка. Отглеждал е 5 – 6 000 овце, още 4 000 кози, стотина крави, още толкова коне и магарета, стотици прасета, кокошки и други домашни животни. Със същите волове и биволи е орал 6 – 7 000 декара ниви и косил 3 – 4 000 декара ливади. Земеделието и скотовъдството са били равностоен поминък на хората и аз съм жив свидетел на това.

Баща ми, като оправен и личен човек (окумуш), властите го ползваха и за организационна работа - да ходи да брои добитъка заради нарядите и данъците. Помня данните от неговите констатации – той разбираше за какво се върши това и не даваше истината. Посочваше около половината от отглежданите животни.

В Борущица имаше и доста декари овощни градини от сини сливи, джанки, круши, ябълки, от които се добиваше значително количество ракия с инсталираните няколко десетки казани за варене. Една част от плодовете се сушаха на сушилото за компот и ошав. Имаше и петмезница за петмез и рачел – преработваше се захарно цвекло и тръстика. Овцете, козите и кравите даваха мляко, което се преработваше в местната мандра на сирене, масло и кашкавал.

За да се свърши всичката тази работа са нужни ръце и време и затова всички – малки и големи, стари и млади работеха от тъмно до здрач. Това беше икономическото основание семействата да са многолюдни с повече деца и задружни. Хората си помагаша във всичко – на нивите, ливадите, пчелините и ловуването на дивеч в планината. За екология никой не говореше – тя реално си съществуваше на практика.

Торовете заводско производство ги нямаше и торенето ставаше само с оборски тор, който беше напълно достатъчен. За всяка нива се знаеше каква култура вирее най-добре и кога да се сее, за да е успешна. По ливадите, пасищата, синорите и нивите като плевели растяха в богато разнообразие билки и други лекарствени растения. Това беше една чудесна паша за отглежданите в селото около 500 броя пчелни семейства и десетки други диви пчели. Спомням си за богатата реколта от пчелен мед през 1948 година. Тогава бях ангажиран от един от най-големите пчелари в Борущица, Кънчо Белчев да въртя центрофугата

през лятото. На третия ден от работата ми стана лошо – бях преял на мед. След този случай три години не вкусих мед. По мнение на баща ми, който също имаше няколко кошера, през тази година пчеларите Донков и К. Белчев са добили и продали повече от 2 тона мед.

Природната среда беше чиста от замърсители, като единствено димът от преминаващите парни локомотиви правеше временно изключение.

Появи се радиото на батерии. Първи се сдоби с това чудо Никифор Димиев, който имаше и магазин за бакалски стоки. Баща ми – Стоян Рачев, който по това време беше магазинер в кооперативния бакалски магазин беше втория човек в селото с радио “Адмирал” с четири лампи.

ЗА РАДИОТО И ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯТА НА БОРУЩИЦА

Аз съм връстник на радиото. Роден съм на 22 януари 1936 година, а на 25 януари цар Борис трети издава царска заповед за производството на радиоапарати и създаване на радиостанция за излъчване на радиопредавания и съответните институции за това.

Беше много прогресивна стъпка от страна на баща ми, че още през 1941 г. купи радиоапарата от един ЖП чиновник на гара Борущица, който като началник гара и ръководител движение, бе имал предимство за закупуване на този радиоапарат, но по семейни причини му се налагаше да го продаде. Слушахме с махалата у нас сводките за хода на Втората световна война, заболяването и смъртта на царя, новините и част от народните песни. Радиото беше на батерии, които много трудно се осигуряваха, понеже бяха нужни на военните. Ток в селото нямаше.

За електрификацията на селата в нашия регион се заговори едва през шестдесетте години. По това време аз вече бях завършил висшето си образование като лесничей и постъпих на работа като началник на горско – технически участък в родното село Борущица. Беше 1967 година. Тогава кмет на селото беше Цоньо Митев. С единодействие и добра организация започнахме подготовката за електрифицирането на селото и махалите Бънзарето и Чифлика. Аз трябваше да изсека просеката за далекопровода и изнеса дървесината. Кмета трябваше да разпредели кой от населението колко дупки да изкопае за стълбовете. С извозвачите на трупи започнах разкарването на електрическите стълбове по местата им. Работата вървеше с бързи темпове. Едновременно с това ръководех направата на камионния път от Радунци до Борущица, който инженер Къркеланов от Окръжно управление на горите беше трасирал. Изсичахме просеката. Два броя булдозери работеха по трасето. Напред вървеше групата от фугина Петър Чобанов, Ганчо Цветина и баща ми – бивш миньор, които с преносима, но много

тежка бензинова машина пробиваха дупките за взривните работи по около 20 броя на ден. За целта доставих два тона взрив и нужните капсолдетонатори. Взрива съхранявах в мазето на кметството, а капсолите пазих аз и предоставях ежедневно заедно с кмета лично на групата за взривни работи. Осигурявах също и прозорец от два часа дневно, съобразен с ЖП управлението, да не преминават влакове по линията, защото падаха камъни и скална маса на стръмните участъци. През това време 4 човека почистваха линиите от падналите камъни и скални отломъци. Работата беше опасна и ангажираща. Имаше през лятото младежка бригада от Строителния техникум в Стара Загора. Младежите работиха ръчните работи по канавките и водостоците под ръководството на учителя си и активен местен родолюбец инж. Косю Иванов Енчев. Бригадата работи две лета – колкото продължи строителството на пътя. За всичко това трябваше организация - осигуряване на инструменти, машини, хранителни продукти, трябваше да се следи за охраната на труда, особено на учениците.

Пътят беше построен като трасе в края на август 1968 година. Електрификацията вървеше бързо, едновременно със строителството на пътя и плановете задачи по залесяването и селскостопанското производство. Дърводобива обаче вече не вървеше с очакваното темпо по липса на достатъчен лесосечен фонд и многостранната ми ангажираност. Наложих се да напусна работа в участъка на родното си село и да заживея със семейството си в Казанлък. Причините.

1. Децата ми нямаше къде да учат. Поради липса на деца училището беше закрито.

2. Аз свърших това, за което дойдох в родното си място – да направя пътя за селото и да спомогна за електрифицирането.

3. Да бъда в помощ на възрастните си родители.

През есента на 1969 година постъпих на работа в Горско стопанство Казанлък като началник на горскостопански участък "Равна гора" в горното течение на река Лешница.

От тогава и до края на професионалната ми дейност преминах през всички стъпала в иерархията – от работник – изпълнител, организатор и ръководител, до директор на горско стопанство. Щом погледна назад във времето виждам дейности с които се гордея и имам чувството за изпълнен служебен, обществен, професионален и човешки дълг, с ясни кауза и мисия. Ще си позволя да изброя някои от тях.

- Създадени около 20 000 декара млади гори от най-различни дървесни видове. В това число производство на фиданки, залесяване, планиране, организация на работата, огледни мероприятия, охрана, растителна защита и други.
- Маркиране дървета за сеч, планиране и комплектовка на лесосечния фонд по години (30 години) в различни басейни на участъци и горски стопанства – с. Бяла паланка, Мъглиж и Казанлък, Чирпан, Стара Загора, Павел Баня, Гурково.
- Проектиране и строеж на 15 броя въжени линии тип "Висен" по 2 километра всяка.

- Проектиране и строеж на 480 км. Горски пътища, в това число и около 100 км. камионни нови и ремонт на стотици стари коларски.
- Основен ремонт на водостоци и мостове. Подмяна на дървената конструкция с железобетонни панели – стотици основно в град Казанлък.
- Участие в проектиране и строителство на жилищни и стопански постройки по горските трасировачни участъци.
- Проектиране и строеж на микроязовирчета в местността Равна гора и много рибни прагове и зарибявания.
- Ловно – стопански мероприятия – солища, хранилки, регулиране на вредния дивеч – скитащи кучета, браконieri и властимащи.

Дивечът ме следваше, където работех постоянно. Животните ме обичаха и когато се движех в обитанията им сам, не бягаха от мен, но ако се движех с друг човек не ме допускаха в близост. Имах случай, когато болен сръндак стоеше пред канцеларията ми в местността Курита и търсеше помощта ми. Изпратих го с джипа в лечебницата в Казанлък. Друг случай – един силно ранен елен, на когото вълк му беше отхапал 2-3 килограма месо от задния бут, също дойде за помощ, но не беше възможно да му се помогне. Случаят беше много драматичен и може да се напише разказ за това.....